

Projekt 36 - Occasional Papers

Occasional Paper No. 2

Gabriel Catalan

**Distrugerea patrimoniului arhitectural
mozaic din București în timpul
demolărilor ceaușiste**

[The Destruction of the Mosaic Architectural Patrimony in Bucharest
during Ceaușescu's Demolitions]

Gabriel Catalan

Distrugerea patrimoniului arhitectural mozaic din București în timpul demolărilor ceaușiste

În anii '80 așa-zisa sistematizare a localităților și, mai ales, proiectul megaloman ceaușist de construire a unui nou "centru civic" (centrul urban politico-administrativ) în capitala Republicii Socialiste România crease un haos fără precedent în București și în toată țara. În București atmosfera devenise irespirabilă atât la propriu, din cauza prafului omniprezent, cât și la figurat, din pricina presiunii psihologice imense la care erau supuși cetățenii de rând, amenințați cu pierderea caselor, străzilor și cartierelor natale, după ce produsele alimentare, energia termică și cea electrică fuseseră raționalizate drastic.

Prin decretele prezidențiale din 29 decembrie 1981 și 5 decembrie 1984 se asigura finanțarea planului, iar pe baza Decretului Consiliului de Stat nr. 134 / 9 mai 1985, semnat tot de Nicolae Ceaușescu, se încep, fără avizele legale necesare, lucrările la „Noul Centru Civic”, al cărui ax central, ce depășea în dimensiuni parizianul Champs-Élysées, era proiectat să se numească Bulevardul Victoria Socialismului (Deletant 2006: 230-231).

Pentru acest ansamblu arhitectonic de inspirație asiatică (nord-coreeană și chineză), având în centru Casa Poporului (astăzi Palatul Parlamentului), principalul edificiu al proiectului conceput și realizat de o echipă condusă de arhitectul Anca Petrescu, a doua clădire din lume, ca suprafață, după sediul central al Pentagonului, respectiv a treia din lume, ca volum, după clădirea din Cape Canaveral în care se montează rachetele cosmice și piramida lui Quetzalcoatl, au fost relocați 40.000 de oameni și „curățate” 30.000 de case particulare, demolându-se o suprafață de 7 km², inclusiv 19 biserici ortodoxe, 6 sinagogi și 3 case de rugăciune protestante, alte 8 lăcașuri de cult ortodoxe fiind mutate ([http://ro.wikipedia.org/wiki/Palatul Parlamentului](http://ro.wikipedia.org/wiki/Palatul_Parlamentului), accesate la 13.5.2010; <http://www.bucharestdailyphoto.ro/tag/arhitectura-comunista>; accesate la 14.5.2010).

Astfel, monumente istorice și de artă inestimabile ori străzi și clădiri vechi cu o valoare mai mult sentimentală au fost distruse în mod aberant de yesmenii și sicofanții cuplului dictatorial Nicolae și Elena Ceaușescu: politrucii (activiști), ingineri, arhitecți. Aceștia s-au arătat foarte rar interesați să salveze vreuna din marile valori arhitectonice amenințate cu demolarea. Nici

lăcașurile de cult (capele, biserici, sinagogi, temple) nu au fost exceptate decât în unele cazuri speciale (biserici ortodoxe), atunci practicându-se, de regulă, translarea lor pe distanțe scurte și mascarea lor în spatele unor blocuri foarte înalte. De altfel, este arhicunoscută soarta tragică a Bisericii „Sf. Vineri” sau cea a Mănăstirii Văcărești, care au fost demolate, dar și cazul mutării unor biserici ca „Schitul Maicilor” și „Sf. Ioan Nou” (Piața Unirii) ori a reamplasării stradale (ajustării planului) altora, precum Mănăstirea Antim.

Față de aceste proiecte urbanistice iraționale și foarte costisitoare, ca și față de distrugerea sau afectarea majoră a atâtor lăcașuri de cult, cei responsabili de soarta orașului și a sfințelor lăcașuri, inclusiv conducătorii cultelor religioase (îndeosebi, patriarhul Teoctist Arăpașu și șef rabinul Moses Rosen) (Tismăneanu et al. 2007: 281-282, 288, 382), s-au arătat cel puțin ezitanți și evazivi, preferând să tacă și să accepte tacit demolările ori chiar să le negocieze și speculeze în interes personal, în loc să protesteze public în mod clar, constant, ferm și prompt.

În ce privește protestele populației, acestea nu existau practic în țară, fiind extrem de pasive: cel mult oamenii se plimbau în zonele în care se demola și eventual fotografiau în speranța de a păstra măcar o amintire pentru a-și alina astfel durerea și dorul (vezi mărturiile arhitectului Gheorghe Leahu [2003] și ale istoricului Dinu C. Giurescu [1990], care a și publicat ulterior, mai întâi în străinătate, o carte-album pe tema demolărilor).

Câțiva intelectuali din țară (arhitecți, arheologi, istorici, istorici de artă), printre care Grigore Ionescu, Răzvan Theodorescu, Dinu C. Giurescu, Dionisie M. Pippidi, Radu Popa, Aurelian Trișcu, Vasile Drăguț, Virgil Câdea, precum și unii români din exil, în frunte cu Ștefan Gane, au semnat scrisori, memorii, proteste și apeluri pentru salvarea măcar a unora dintre monumentele de patrimoniu amenințate de paranoia și megalomania ceaușistă, însă fără niciun efect (Deletant 2006: 233-235).

Între Piața Unirii și Piața Muncii (fostă Bariera Vergului, astăzi Piața Hurmuzachi), pe o lungime de 3,5 km., aproximativ 90% din imobile au fost demolate. Cele mai lovite au fost zonele Uranus, Izvor, Antim, Dealul Arsenalului, Călărași, Moșilor, Olteni, Labirint, Căuzași, Rahova, Dudești și Văcărești (Tismăneanu et al. 2007: 442). Peste 60 de sinagogi și temple iudaice (mai precis, 63) au fost distruse în perioada 1977-1989, punctul culminant fiind atins între anii 1985 și 1986 (Ionescu-Ghinea 2004). Cartierul Uranus a fost distrus practic în totalitate, inclusiv singura sa sinagogă – demolată în 1986 (Deletant 2006: 232-233). Aproape

la fel s-a procedat și în zonele Dudești, Căuzași, Văcărești, Calea Moșilor, Piața Unirii etc. O altă sinagogă a fost făcută una cu pământul pe Strada Labirint (Th. Speranța) (<http://www.muzeuldefotografie.ro/2009/07/zona-cauzasi-demolari-in-1985>, accesat la 12.5.2010).

Printre cele mai cunoscute sinagogi și temple demolate s-au numărat: Sinagoga „Rabin Gaon Meyer Leibiș Malbim” (stilul neoclasic, apoi eclectic) de pe Strada Bravilor nr. 4, lângă Piața Căuzași, în 1986; Templul „Ahvat Șuloim” sau „Baron M. De Hirsch” (stilul gotic târziu) din Strada Bradului nr. 59, fostă Crucea de Piatră, aproape de Strada Nerva Traian, în 1987; Sinagoga „Caritatea” – „Chesed Șel Emes” (stilul eclectic) din Strada Legislatorului nr. 7, în 1987; Sinagoga „Spilman” – „Craiover Ruf” de pe Strada Măcin, de lângă Piața Unirii, în 1987; Sinagoga – „A.B. Zissu” din Strada Mămulari nr. 8 și Templul „Fraterna” – „Achdeș Kodeș” al Croitorilor de damă (stilul renascentist) de pe aceeași stradă, de la nr. 10, în 1986-1987 (astăzi blocuri lângă Hala Unirii); Templul „Unirea Fraternală” al Croitorilor de confecții de gata din Strada Olteni nr. 72, de lângă Piața Mărășești, în 1987; Templele „A.E. Gaster” (fost Sinagoga Austriacă) și „Lumina Nouă” – „Or Chudoș” al Comunității Muntelui Sinai, de pe Strada Sticlari nr. 18, respectiv nr. 17-19, tot în 1987 (în prezent, în locul lor se află o parte din noua Hală a Unirii) (Ionescu-Ghinea/Stoica 2005: 18-19, 342-348, 350-381, 385-393, 396-403, 406).

Singurul lăcaș mozaic bucureștean de rit sefard, o bijuterie arhitecturală, Templul „Mic Spaniol” („Cahal Cicu” sau „Ca’ al Cadoș Șalom”), situat pe Strada Banu Mărăcine nr. 37, a fost și el demolat în anii 1984-1987, astăzi locul său fiind ocupat de o parte din curtea de serviciu a Magazinului Universal „Unirea” (Ionescu-Ghinea/Stoica 2005: 342-348, 382-384, 393-395, 404, 406).

În anii 1984-1987, din ordinul aceluiași dictator comunist Nicolae Ceaușescu, aproape întreg cartierul Antim a fost demolat, astfel fiind definitiv distruse neprețuite monumente de patrimoniu istoric și arhitectonic (care se încadrau în această categorie de imobile în conformitate cu Decretul Consiliului de Stat nr. 120 / 1981) (Derer 2005), printre care și Templul „Reschith Daath”. Cartierul Antim se întindea în perimetrul cuprins între Arsenalul Armatei (la vest; azi Palatul Parlamentului), Splaiul Independenței (la nord), Piața Senatului (la est; azi Piața Națiunilor Unite) și Calea Rahovei (la sud).

Deși nu făcea parte dintre „cartierele evreiești” (ca Dudești și Văcărești), cartierul Antim a fost în mare parte devastat de bandele legionare în zilele de 21-23 ianuarie 1941, fiind distruse, incendiate și jefuite toate cele patru sinagogi din cartier: „Reschith Daath”, „Beth El”, „Adath Ieșurim” și „Eisig Ilie” (Catalan 2003).

Nu foarte departe de Mănăstirea Antim (str. Mitropolitul Antim Ivireanul nr. 29), pe Strada Mitropolitul Antim Ivireanul nr. 13 (fost nr. 3 în 1920) se afla Templul „Reschith Daath” („Resis Duas” / „Reșit Daat” = „Începutul Științei”), de rit mozaic occidental, cu 500 de locuri, fondat în 1897, sub egida societății omonime, în localul căruia funcționase, chiar din anul înființării, și Școala Primară de Băieți Nr. 7 „Ronetti-Roman” (M. Ronetti-Roman, alias Aron Blumenfeld [1852-1908], scriitor român, autor al poemului romantic *Radu* (1878) și al dramei psihologice *Manasse* (1900) – vezi *Mic dicționar enciclopedic*, ediția a III-a, București 1986, p. 1523). Încă din 1983, șef rabinul Moses Rosen a acceptat cu ușurință demolarea acestui templu, în negocierile cu primarul comunist al Capitalei, Gheorghe Pană, cerând mai întâi în schimb un apartament într-un bloc nou construit în apropiere, apoi doar racordarea la conducta de gaz metan a altei sinagogi învecinate, „Eisig Ilie”, care va fi, de asemenea, în scurt timp, dărâmată (Catalan 2006).

Un alt lăcaș mozaic era amplasat lângă Piața Senatului (azi Piața Națiunilor Unite), la două străzi mai spre nord-nord-vest față de Strada Mitropolitul Antim Ivireanul, pe Intrarea / Fundătura Vânători nr. 13 (fost nr. 9 în 1920), în apropiere de Biserica „Sfinții Apostoli” (din str. Sfinții Apostoli nr. 1 / str. Vânători nr. 6). Această sinagogă, construită în 1890, în stil maur, era de rit mozaic occidental, avea 300 de locuri și purta numele de „Eisig Ilie” („Aizic Ilie” / „Eizik Ilie” = „Isac Ilie”) (Stoica et al. 1999: 87, 98, 203). Culmea absurdului, deși au trecut cca. 23 de ani de la demolarea ei, acțiune realizată cu acordul conducerii cultului mozaic, nici până în prezent nu a fost construit nimic pe locul unde fusese această sinagogă, distrusă în baza Decretului de expropriere și demolare nr. 152 / 1980, acolo rămânând teren viran.

Străzile Mitropolitul Antim Ivireanul și Emigrantului erau legate de Intrarea / Fundătura Vânători prin Strada Sfinții Apostoli, care dădea direct în Strada Vânători, și / sau prin Strada Gheorghe Petrescu, Strada Apolodor și Intrarea Apolodor, care ieșeau în aceeași stradă Vânători. Pe Strada Emigrantului, la foarte mică distanță, se găseau: Sinagoga „Beth El”(„Beis Eil”/„Beit-Keil” = „Casa lui Dumnezeu”, fosta Sinagogă a Tâmplarilor, „Unirea

Sfântă” sau „Ferdinand I” din 1923), de rit mozaic occidental, cu cca. 200 de locuri, fondată în 1842, situată la nr. 3 (fost nr. 10 în 1920; nr. 5 și 10 în 1935) și Sinagoga „Adath Ieșurim” („Adat Jesurum”/„Adat Ieșurun” = „Comunitatea celor drepți”), de rit mozaic ortodox, cu doar 50 de locuri (inițial fusese casă de rugăciuni), fondată în anul 1915, situată la nr. 6. Toate aceste patru sinagogi din cartierul Antim, amintite mai sus, au căzut sub lamele buldozerelor ceaușiste în anul 1987 (Stoica et al. 1999).

Concluzionând, putem afirma că sinagogile și templele cultului mozaic din București (dar și cele din provincie), ca și lăcașurile de cult ale altor religii și confesiuni, au fost victimele planurilor brutale, inumane și iraționale ale „ingineriei sociale” neo-staliniste a tiranului Ceaușescu și a detestabilei sale consoarte, demolările fiind abuzive, ilegale și deseori inutile (terenul a rămas practic nefolosit), iar enoriașii evrei obișnuiți din România au suferit aceleași privațiuni materiale și umilințe spirituale pe care le suportau și ceilalți cetățeni români de rând.

Catalan, Gabriel (2003). Aspecte ale rebeliunii legionare în carterul Antim din București, in *Despre Holocaust și Comunism*. Iași, pp. 142-151.

Catalan, Gabriel (2006). Demolarea unei sinagogi bucureștene în anii '80 – un document inedit, *Vatra* 11/12: 157-158.

Deletant, Dennis (2006). *România sub regimul comunist* (ediția a II-a revăzută). București.

Derer, Peter (2005). Expoziția “Clădiri publice demolate în zona noului centru civic. 1984-1989”, *Bucureștiul cultural* 19-20/2005 [<http://www.revista22.ro/bucurestiul-cultural>], accesat la 12.05.2010].

Giurescu, Dinu C. (1990). *The Razing of Romania's Past*. New York.

Ionescu-Ghinea, Neculai (2004). Manifestări comemorative: Douăzeci de ani de la demolarea bisericilor din București, *Memoria. Revista gândirii arestate* 50 [<http://www.revista.memoria.ro>], accesat la 13.05.2010].

Ionescu-Ghinea, Neculai/Stoica, Lucia (2005). *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*. București.

Leahu, Gheorghe (2003). Martor al demolării Bucureștilor, in Rusan, Romulus (ed.). *Analele Sighet* 10 (Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem, Comunicări prezentate la simpozionul de la Memorialul Sighet, 5-7 iulie 2002). București, pp. 489-495.

Stoica, Lucia et al. (1999). *Atlas-Ghid. Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București din cele mai vechi timpuri până astăzi. Volumul I*. București.

Tismăneanu, Vladimir et al. (eds.) (2007). *Raport final*. București.

* * *